УДК:37 **Педагогіка**

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії й методик
дошкільної освіти Залізняк А. М.
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини (м.Умань)

ПРОБЛЕМА МОВЛЕННЄВОЇ ПІДГОТОВКИ ДОШКІЛЬНИКІВ ДО ШКОЛИ В УМОВАХ РОДИННОГО ВИХОВАННЯ

Анотація. У статті предметом розгляду є мовленнєва підготовка дошкільників до школи в умовах родинного виховання.Зазначено соціально-педагогічні умови мовленнєвої підготовки в умовах родинного виховання. Підкреслено, що результатом підготовки дитини є наявність у неї мовленнєвої компетентності.

Ключові слова: діти, родина, виховання, мовлення, підготовка, школа, батьки.

Аннотация. В статье предметом рассмотрения является речевая подготовка дошкольников к школе в условиях семейного воспитания. Отмечено соціально-педагогические условия речевой подготовки в условиях семейного воспитания. Подчеркнуто, что результатом подготовки ребенка является наличие у него речевой компетентности.

Ключевые слова: дети, семья, воспитание, речь, подготовка, школа, родители.

*Annotation.*This article is the subject of speech preparation preschool to school in terms of family education. The social-pedagogical conditions specified of speech training in terms of family education. It is emphasized that the result of of training a child is to have her speech competence.

Key words:children, family, education, speech,preparation, school, parents.

Вступ. Мова – невичерпне джерело розумового розвитку дитини, скарбниця всіх знань. Слово виховує, навчає і розвиває дитину. Під впливом мови вдосконалюються її відчуття і сприймання, збагачуються знання про

довкілля. Правильне мовлення допомагає дитині встановлювати контакти з іншими дітьми, вільно передавати думки й бажання, сприяє успішному навчанню в школі.

У державних документах окреслено нові вимоги щодо підготовки дітей дошкільного віку до навчання в школі, а саме в «Базовому компоненті дошкільної освіти», Законі України «Про дошкільну освіту», Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті.

Проблемі наступності між дошкільним навчальним закладом і школою присвячені праці К. Бардіна, А Богуш, Н. Гавриш, Л. Божович, Н. Виноградової, Л. Журової, В. Мухіної та інших.

На сучасному етапі проблему підготовки дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі розкрили такі вчені: Л. Артемова, А. Богуш, З. Борисова, Р. Буре,М. Вашуленко, Н. Гавриш, Е. Вільчковський, Р. Жуковська, Р. Зініч, , О. Кононко, К. Крутій, В. Логінова, В. Нечаєва, Г. Петроченко,Т. Пірожeнко, Є. Радіна, О. Савченко, Є. Соботович, О. Усова, Н. Яришева та інші.

Окремі аспекти проблеми підготовки дітей до школи висвітлено у працях Л. Виготського, А. Шахнаровича, С. Рубінштейна, І. Зимньої (структура мовленої діяльності, механізми породження мови), О.Гвоздєва, Є. Тихєєвої, М. Фомичова (оволодіння дошкільниками одиницями мови) та інших.

Формулювання мети статті та завдань. Мета та завдання статті полягає в розкритті проблеми мовленнєвої підготовки до школи в умовах родинного виховання.

Виклад основного матеріалу статті. Мовленнєвий розвиток у дітей в умовах родинного виховання є одним з головних завдань дошкільної освіти. В період переходу на навчання дітей із шестирічного віку особливого значення набуває забезпечення загальної мовленнєвої підготовки до школи не тільки в дошкільних навчальних закладах, але й в родинному оточенні.

У державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття) у розділі "Родинне виховання" зазначено : «Сім'я несе повну відповідальність за розвиток, виховання й навчання своїх дітей».

Родина – перший мікросвіт, у якому дитина виховується, формується, розвивається, набуває соціальних умінь. Головні природні вихователі дитини – батьки. Про роль мови в сімейному вихованні дитини висловлювали такі педагоги-класики: К. Ушинський, І. Огієнко, С. Русова, Г. Ващенко, В. Сухомлинський.

Так, Ушинський К. вважав, що навчання дітей рідної мови має три мети: розвинути в них дар слова, ввести їх у свідоме володіння скарбами рідної мови і досягти засвоєння законів цієї мови. І хоч ці завдання стосуються організованого навчання, коли дитина стає школярем, сім'я покликана виконувати їх паралельно зі школою [8].

Відома українська громадська, культурно-освітницька діячка і педагог С. Русова зазначала, що мовленнєвий розвиток дитини починає формуватися в родині на базі рідної мови. Методологічним кредо педагогічних поглядів С. Русової була вимога націоналізації процесу виховання і навчання, оскільки кожна дитина належить до певного народу, нації, характеризується певними соціально-етнографічними ознаками і психічними рисами, що виявляються в мові [4; 5].

Особливу увагу рідній мові приділяв І.Огієнко Він розробив своєрідний кодекс про рідномовні обов'язки громадян. Учений був переконаний, що рідна мова – це та найважливіша основа, на якій духовно й культурно розвивається народ. Окремо він наголошував на ролі сім'ї в мовленнєвому вихованні.

Наведемо кілька звернень І. Огієнка до батьків:

– Виховуйте своїх дітей тільки рідною мовою, бо вона принесе їм найбільше духовних цінностей.

– Пам'ятайте, що діти вважатимуть за рідну мову тільки ту, що панує у вашій родині.

– Соромлення рідної мови батьками – це дошкульна зрада свого народу та найбільший гріх супроти дітей і своєї нації.

– Пильнуйте, щоб перша мова вашої дитини була справді матірна – своя рідна.

– Дитина вихована не рідною мовою, ніколи не буде для свого народу національно сильною й морально міцною[3].

У літературно-педагогічній спадщині великого вченого В. Сухомлинського закладені багатющі резерви для розвитку мови у дітей. Одним із стимулюючих факторів створення розвивального мовленнєвого середовища В. Сухомлинський називав «подорожі» дітей у світ природи. На його думку, саме в природі діти відкривають для себе щось нове і кожен крок – це мандрівка до джерела мислення й мови, до чудової краси природи. В. Сухомлинський писав: «Хто з вас не пам'ятає, як разом з батьком чи з матір'ю їхав на возі з сіном, дивився в глибоке зоряне небо, мріяв про щось казкове? Як тонко підмітив народ красу природи, якими виразними, яскравими, соковитими, запашними словами назвав її явища! Скільки є слів, які означають лиш те, що відбувається з вогнем: горить, палає, блищить, жевріє, полум'яніє… І кожне слово має свій відтінок»[7, с. 167]. Відомий педагог називає рідну мову «невмирущим джерелом», з якого дитина черпає уявлення про навколишній світ, про рідну Вітчизну, про своє місто, про весь свій рідний край. Великий педагог підкреслив красу й особливість рідного слова: «Чим глибше людина пізнає тонкощі рідної мови, тим тонша її сприйнятливість до гри відтінків рідного слова, тим більше підготовлений її розум до оволодіння мовами інших народів, тим активніше сприймає красу слова»[6, с.201-202].

Відомий педагог А.Макаренко підкреслював значення родини у вихованні та навчанні дитини – під керівництвом батьків вони опановують початкові уявлення про навколишній світ. Тому важливим завданням є формування у батьків усвідомленого відношення до завдань підготовки дітей до шкільного навчання, розширення і збагачення їх знань та умінь, надання своєчасної кваліфікованої допомоги сім'ї з питань підготовки дитини до школи [2].

Творче використання спадщини велетів педагогічної думки дозволяє вирішувати складні проблеми мовленнєвого розвитку та виховання в цілому. Тому великого значення набуває саме мовленнєвий розвиток дитини та мовленнєва підготовка в родині. Вона є кінцевим результатом мовленнєвого

розвитку і виявляється в загальній культурі спілкування. Оскільки набуті вміння і навички культури спілкування в дошкільному віці забезпечують подальше успішне навчання та розвиток в цілому, це зумовлює посилену увагу до мовленнєвого розвитку як складової загальної підготовки до школи.

А. Богуш, М. Вашуленко, О. Савченко, Є. Симерницька, Л. Калмикова розглядають мовленнєву підготовку дитини до школи не лише як достатню вікову поінформованість у широкому колі життєвих проблем, але й передбачають цілу комплексну характеристику мовленнєвої діяльності та створення соціально-педагогічних умов для розвитку у близькому оточенні. Дошкільник повинен оволодіти культурою мовленнєвого спілкування: вміти висловлювати та доводити власну думку за допомогою правильно сформованого й оформленого мовлення, загалом опанувати рідну мову, засвоїти її літературні норми.

Як зазначає А. Богуш, культура мовленнєвого спілкування охоплює бездоганно правильне володіння лексичними, граматичними, орфоепічними, стилістичними, фразеологічними нормами літературної мови, вживання нормативних наголосів у словах [34]. Цього вимагає також сучасна ситуація в галузі мовної освіти громадян України, що полягає в необхідності опанування українською державною мовою.

Отже, розвиток культури мовленнєвого спілкування на основі формування мовленнєвої діяльності обумовлює як загальну, так і спеціальну мовленнєву підготовку. З одного боку, вона потребує розвитку навичок усного мовлення, а з іншого – первісного усвідомлення її знакової системи та осмислення мовних значень, на основі яких відбувається формування читання, письма. Базовий компонент дошкільної освіти передбачає результативність загальної і спеціальної підготовки дитини як наявної мовленнєвої компетентності.

Загальномовленнєва підготовка – це сприйняття, говоріння і розуміння мовлення, яке починається з першого дня народження дитини і здійснюється упродовж дошкільного віку до моменту вступу її до школи. Це є необхідним елементом входження у мовленнєве спілкування з оточуючими, стимулює

загальний мовленнєвий розвиток і є фундаментом переходу до спеціальної мовної підготовки. Спеціальна мовленнєва підготовка – це оволодіння вміннями читання, елементами письма, елементарними мовними знаннями і вміннями аналізу одиниць мови, що передбачає формування елементарних умінь у галузі аналізу мовних явищ, які поступово вводяться у навчальну діяльність. Вона розпочинається у процесі спеціального навчання з повідомлення дітям елементарних знань про мову, необхідних для формування первинних умінь, спрямованих на усвідомлення мовленнєвих явищ. Подальше осмислення й усвідомлення мовних одиниць, вивчення їх істотних ознак спирається на ознайомлення з основами лінгвістичних знань і становить підґрунтя для оволодіння грамотою. Мова стає предметом аналізу, спостережень, порівняння, класифікації, абстрагування, тобто вивчення як навчального предмета. Слід підкреслити, що спочатку дитина, як спонтанно, так і у процесі загальної мовленнєвої роботи в дошкільному навчальному закладі, набуває мовленнєвих знань, умінь і навичок, спираючись на інтуїтивну здатність упізнавати звуки, слова, речення, запам'ятовувати мовні засоби, відчувати інтонаційні та смислові ознаки речень і текстів, вникати у граматичні значення. Усе це розвиває усвідомлення дітьми істотних ознак мовних явищ та можливість використання у мовленнєвому спілкуванні. Отже, оволодіння мовленнєвими навичками спілкування на основі загальної і спеціальної мовленнєвої підготовки є передумовою мовленнєвої компетентності, успішного навчання та адаптації до умов нових ситуацій спілкування.

У процесі дослідження нами виявлені соціально-педагогічні умови загальної мовленнєвої підготовки в умовах родинного виховання: достатнє емоційне і мовленнєве оточення дитини дошкільного віку;протікання розвитку мовлення у сприятливому мовному середовищі; своєчасне формування етапів розвитку мовлення відповідно до вікових норм; цілеспрямоване спілкування з природою, навколишнім середовищем під керівництвом дорослого; знайомство з джерелами дитячої літератури, що відповідають віковим можливостям дитини.

Створюючи в умовах родинного виховання соціально-педагогічні умови для мовленнєвого розвитку, слід пам’ятати, що дитина відчуває потребу у нових враженнях, спілкуванні, визнанні, підтримці та висловлюванні власних думок. Тобто ситуація повинна бути для дитини розвиваючою.

Висновки.Отже,процес засвоєння мовлення в школі повністю залежить від дошкільної мовленнєвої підготовки. Завдяки створеним соціально-педагогічним загальним, спеціальним та специфічним умовам у загальній та спеціальній мовленнєвій підготовці дитина в умовах не тільки дошкільного закладу, а ще й у родині дитина набуде необхідних знань, умінь і навичок мовленнєвого спілкування, що забезпечить їй мовленнєву компетентність, успішність у навчанні читання і письма, загальну освіченість та ерудицію.

Подальших наукових розвідок потребує дослідження мовленнєвої компетентності дошкільників.

Література:

1. Державна національна програма "Освіта" (Україна XXI століття) – К., Райдуга, 1994. – 61 с. , с.18

2. Макаренко А.С. Книга для родителей / А.С. Макаренко. – М.: Просвещение, 1988. – 300 с.

3. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки громадян / І. Огієнко. – К., Обереги, 1994. – 123 с.

4. Русова С. Вибрані педагогічні твори : У 2-х кн. / Русова С.; [за ред. Э. І. Коваленко; упоряд., передм., прим. Э. І. Коваленко, І. М. Пінчук] – К. : Либідь, 1997. Кн. 1. – 272 с.

5. Русова С. Вибрані педагогічні твори : У 2-х кн. / Русова С.; [за ред. Э. І. Коваленко; упоряд., передм., прим. Э. І. Коваленко, І. М. Пінчук] – К. : Либідь, 1997. – Кн.2. – 320 с.

6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Видавництво „Радянська школа”, 1977 – Т.3: Рідне слово. – 1977. – 669 с.

7. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Видавництво „Радянська школа”, 1977 – Т.5: Слово про слово. – 1977. – 638 с.

8. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори : В 2 т. / К. Д. Ушинський. – К. : Рад. школа, 1983 – Т.1: Теоретичні проблеми педагогіки. Людина як предмет виховання. – 1983. — 488 с.

References:

1. Derzhavna natsionalna prohrama "Osvita" (Ukraina XXI stolittia) – K., Raiduha, 1994. – 61 s. , s.18

2. Makarenko A.S. Knyha dlia rodytelei / A.S. Makarenko. – M.: Prosveshchenye, 1988. – 300 s.

3. Ohiienko I. Nauka pro ridnomovni oboviazky hromadian / I. Ohiienko. – K., Oberehy, 1994. – 123 s.

4. Rusova S. Vybrani pedahohichni tvory : U 2-kh kn. / Rusova S.; [zared. Э. I. Kovalenko; uporiad., peredm., prym. Э. I. Kovalenko, I. M. Pinchuk] – K. : Lybid, 1997. Kn. 1. – 272 s.

5. Rusova S. Vybrani pedahohichni tvory : U 2-kh kn. / Rusova S.; [zared. Э. I. Kovalenko; uporiad., peredm., prym. Э. I. Kovalenko, I. M. Pinchuk] – K. : Lybid, 1997. – Kn.2. – 320 s.

6. Sukhomlynskyi V. O. Vybrani tvory: v 5 t. / V. O. Sukhomlynskyi. – K. : Vydavnytstvo„Radianska shkola”, 1977 – T.3: Ridne slovo. – 1977. – 669 s.

7. Sukhomlynskyi V. O. Vybranitvory: v 5 t. / V. O. Sukhomlynskyi. – K. : Vydavnytstvo„Radianska shkola”, 1977 – T.5: Slovo pro slovo. – 1977. – 638 s.

8. Ushynskyi K. D. Vybrani pedahohichni tvory : V 2 t. / K. D. Ushynskyi. – K. : Rad. shkola, 1983 – T.1: Teoretychni problemy pedahohiky. Liudyna yak predmet vykhovannia. – 1983. — 488 s.